

DĒL. LIET. *kúopa* IR *kaūpas* ETIMOLOGINIO SIEJIMO

Pagal opinio communis liet. *kúopa*, lat. *kuōpa* ir liet. *kaūpas* resp. liet. *kuōpti* ir *kaūpti* yra vienos ir tos pačios šaknies leksemos¹. Tai reiškia, kad liet. *kúopa*, *kuōpti*, lat. *kuōpa* šaknies vokalizmas seniau buvo *u* eilės, vadinasi, jų šaknies *uo* yra kilęs iš ilgojo diftongo *ōu*, kuris yra pailgintasis normalusis laipsnis *ou*². Ryšium su tuo prileidžiama, kad diftongo *ōu* refleksas buvęs dvejojās: *au* iš *ou*, kuris atsiradęs nekirčiuotoje pozicijoje, ir *uou*, iš kurio galėjęs kilti *uo* (plg. lat. *gùos* „karvė“ iš *gùovs*)³.

Ši nuomonė, savaime aišku, rėmėsi kai kuriais baltų kalbų faktais. Tyrinėtojus sugestijavo pirmiausia didelis gretinamųjų leksemų semantinis panašumas, plg. liet. *kúopa* „krūva, sampilas; kaugė, kūgis, stirta etc.“, lat. *kuōpa* „der Hau-fe etc.“ ir liet. *kaūpas* „iškilimas, kauburys, krūva etc.“. Egzistuoja tokios stebinančios paralelės, kaip, pvz., *duobė*, *daubà*, kurių semantikos ir formos panašumas yra toks didelis, kad neįmanoma atsispirti pagundai juos susieti į vieną šak-

¹ A. Leskien, Der Ablaut der Wurzelsilben im Litauischen, Leipzig, 1884, 301; K. Būga, Rinktiniai raštai, I, Vilnius, 1958, 447, II, 1959, 207, 341, 349, 355, 452, 546; R. Trautmann, Baltisch-Slavisches Wörterbuch, Göttingen, 1923, 138 (lie. *kúopa* sieja su s. sl. *kupъ* ir abu kildina iš **-kōupa-*); K. Mühlenbachs, Lettisch-deutsches Wörterbuch. Redigiert, ergänzt und fortgesetzt von J. Endzelin, II, Riga, 1925–1927, 344 (nurodoma, kad lat. *kuōpa*, liet. *kúopa* su *uo* iš *ōu* priklauso lat. *kupt*, *kuprs* šakniai, taigi tai pačiai šakniai, kaip ir liet. *kaūpas*, *kaūpti*), plg. J. Endzelin, IF, 33, 1913/1914, 123; P. Skardžius, Lietuvių kalbos žodžių daryba, Vilnius, 1941, 479 (gretinami *kuōpti* ir *kaūpti*); J. Pokorny, Indogermanisches etymologisches Wörterbuch, Bern und München, 1959, 592 (liet. *kuopiù*, *kuōpti*, lat. *kuops* skiriami ide. šakniai **keu-p-*, paaiškinant: mit Dehnstufe **kō[u]p-*); E. Fraenkel, Litauisches etymologisches Wörterbuch, Heidelberg–Göttingen, 1962, 231, 312 (su pastaba: Zur Etymologie von *kúopa* s. s. v. *kaupas*).

² „Kad mūsų žodžių *luobas* (la. *luobīt*), *kúopa* [...] turima *uo* iš *ōu*, tai yra iš pailgėjusio indoeuropiečių prokalbės dvibalsio *ou* (= liet. *au*), rodo jų giminaičiai su šaknies dvibalsiu *au* ir su jo draugu *u*“, – K. Būga, Priesagos *-ūnas* ir dvibalsio *uo* kilmė, RR, II, 341. Bet kitoje vietoje: „*Kōpos*, la. *kāpas* ir slavėnų *kopá* [...] rodo, kad mūsų *kúopos* dvibalsis *uo* galėtų būti kilęs ir iš indoeuropiečių prokalbės ilgojo *o*, t. y. *ō*“, – K. Būga RR II 355.

³ J. Endzelin, IF XXXIII 123.

nį. O ir pati šaknis *kaup-/kup-* turi tokių leksemų, plg., pvz., liet. *kūpà* „krūva“, užfiksuotą F. Kuršaičio žodyne⁴, kurių, rodosi, neįmanoma nesieti su *kūopa*.

Tačiau ši nuomonė turi tą metodologinį trūkumą, kad, aiškindama žodžių kilmę, šaknies vokalizmo santykius sinchronijoje ir diachronijoje, ji neatsižvelgia į nagrinėjamųjų leksemų ryšius su kitomis leksemomis, turinčiomis tos pačios eilės vokalizmą (plg., pvz., *kuōpti* ir *kōpti*), t. y. išleidžia iš akių žodžio vietą leksinėje-semantinėje sistemoje. Pirm kokio nors morfonologinio tipo postulavimo (šiuo atveju *uo : au*) turėtų eiti, taip sakant, leksemos etimologinis „įjungimas“ (etymologische Einordnung), ir tik tuo atveju, jei leksema neturi savo apofoninės eilės morfonologinių variantų, jei ji sistemoje yra vieniša, galima bandyti ją jungti į kitą apofoninę eilę. Be formalaus, ne mažiau svarbus yra ir semantikos kriterijus. Ne visada tikslinga ir kalbos sistemos požiūriu pateisinama įvairias semantiškai skirtingas leksemas, nors ir tos pačios apofoninės eilės, jungti į vieną pamatinę šaknį ir jų skirtingus turinio plano segmentus vesti iš vienos sememos⁵. Taip daryti ne visada tikslinga ir kalbos sistemos požiūriu pateisinama net ir tuo atveju, kai leksemos turi artimus ar net tuos pačius turinio plano segmentus. Dalykas tas, kad etimologiniuose tyrinėjimuose būtina atsižvelgti į ryškų baltų (be abejo, ir kitų ide.) kalbų reiškinį, kurį galima pavadinti semantine konvergencija. Antai turinio plano segmentas „krūva“, diachroniškai žiūrint, gali remtis keliais skirtingais segmentais: ir „tai, kas sukrauta“, ir „guba, rikė, statas, kupeta, kūgis, kaugė“, ir „iškilimas, kauburys“, kurių kiekvienas manifestuojamas skirtingu išraiškos plano segmentu (žr. žemiau). Vadinasi, turinio plano segmentų „guba, rikė, statas, kupeta, kūgis, kaugė“ : „iškilimas, kauburys“ opozicija ilgainiui kalbos raidoje galėjo būti neutralizuota, ir skirtingi išraiškos plano segmentai semantiškai galėjo suartėti.

⁴ Šio žodžio buvimas labai abejotinas. Tai veikiausiai *kupà* „būrys, krūva“ Subačius, Vabalninkas, žr. LKŽ VI 919 (apie tai, kad jis – neskolinys, žr. žemiau), kurio virtimą *kūpà* netgi galima pasekti. Antai K. Sirvydo žodyne jis pažymėtas taip: *Kupa zmoniu* SD 123, F. Neselmano – *Kupa, ōs*, f. ein Haufen, eine Menge, eine Versammlung, z. B. von Menschen N 210 (su nuoroda į K. Sirvydo žodyną), o F. Kuršaičio žodyne jau randame: [*kūpà, -os*, ein Haufen, eine Menge, eine Versammlung, z. B. von Menschen] K I 210. Aiškinamosios (vokiškosios) dalies tolygus pakartojimas rodo, kad F. Kuršaitis šį žodį, matyt, paėmė iš F. Neselmano žodyno. Plg. dar A. Leskyno abejones dėl *kūpà* tikrumo, žr. A. Leskien, Die Bildung der Nomina im Litauischen, Leipzig, 1891, 228.

⁵ Plg.: „[...] das Prinzip, unter einer möglichst umfassenden – in Wirklichkeit oft verschwommenen – Grundbedeutung möglichst viele Einzelercheinungen etymologisch zusammenzufassen, ist durchaus nicht immer gerechtfertigt und der Gewinn, der dadurch erzielt wird, daß mehr oder weniger deutlich Differenziertes in das Prokrustesbett eines einheitlichen idg. Wurzelansatzes (samt allen möglichen Wurzelerweiterungen) gepreßt wird, ist nicht in jedem Fall überzeugend“. – J. Narten, Die Sprache XIV (1968) 130–1.

1. Liet. *kuõpti, kúopa*

Veiksmazodis *kuõpia, kuõpè, kuõpti* manifestuoja tris turinio plano segmentus: 1) „valyti, švarinti; prižiūrėti; linus valyti nuo spalių, brukti; rūpintis“, 2) „doroti, derlių imti“ ir 3) „plėšti, griebti, stverti; vogti“, žr. LKŽ VI 916. Veiksmazodis *kuõpti* pirmąją reikšmę plačiai vartojamas aukštaičių tarmių (Adučiškis, Daugailiai, Dysna, Dusetos, Ėriškiai, Ignalina, Joniškis, Jūžintai, Kupiškis, Linkmenys, Merkinė, Molėtai, Ramygala, Siesikai, Sudeikiai, Surviliškis, Suvainiškis, Vilkaviškis ir kt.). Ta reikšmę jis žinomas ir iš senųjų raštų (M. Daukšos, K. Sirvydo): *Apkuopkime kuo geriausiai ... širdis ir kūnus* DP 33, *Randa juos šluotomis iššluotus ir iškuoptus* SP II 44. Veiksmazodis *kuõpti*, reikšmę „doroti, derlių imti“, aukštaičių tarmėms pažįstamas visai siaurai (Palūšė, Šakyna). Plačiau jis vartojamas senuosiuose raštuose – be M. Daukšos, K. Sirvydo raštų, dar ir J. Bretkūno bei S. Chilinskio biblijose, taigi taip pat aukštaičių tarmėmis rašiusių autorių raštuose, plg. *Todėlei sukuopkit vyną ir figus, ir aliejų ir suvokit tatai jūsų induosna* BB Jer 40, 10. Taigi pastebimas tam tikras, nors ir ne visai žymus reikšmės „doroti, derlių imti“ vartojimo siaurėjimas ir, atvirkščiai, reikšmės „valyti, švarinti; prižiūrėti etc.“ vartojimo plėtimasis. Tai, gal būt, leidžia turinio plano segmentą „valyti, švarinti; prižiūrėti etc.“ kildinti iš segmento „doroti, derlių imti“, juoba, kad jų ryšys yra gana akivaizdus, plg. *vókti* „taisyti, doroti, tvarkyti; javus valyti“ DLKŽ 957⁶. Segmentas „doroti, derlių imti“ neabejotinai yra susijęs su segmentu „plėšti, griebti, stverti“ ir iš jo kilęs, plg. *iĩnti* „valyti, doroti (javus, šieną, daržoves...)“, *nu-iĩnti* „suvalyti, sudoroti (javus, daržoves)“ LKŽ IV 73, 84; *(nu-, su-)gaũbti* „(nematant) imti, glemžti“: *Sugaubẽm javus* Mielagėnai, t. y. sutraukẽm, suvalẽm LKŽ III 160.

Veiksmazodžio *kuõpia, kuõpè, kuõpti* turinio plano segmentą „plėšti, griebti, stverti; vogti“ (LKŽ VI 916) LKŽ autoriai laiko perkeltine prasme pavartotu veiksmazodžio *kuõpti* segmentu „valyti, švarinti; prižiūrėti“. Tačiau fragmentas *Nusitaikęš kad kuõps knyga man iš rankų* Vadžgirys ir interjekcija *kuopt* „kapt“ LKŽ VI 916 rodo, kad čia esama visai savarankiškos reikšmės, plg. dar *nu-kuõpti* „nuimti; nutraukti; pavogti“, *pa-kuõpti* „nutverti, pagauti“, *iš-kuõpti* „išplėšti, iškašti“ LKŽ VI 917.

Vokalizmas *uo* atstovaujamas ir vardažodžių, plg. *kúopa* (ir *kuopà*, acc. sing. *kúopa*) „būrys, pulkas; krūva; kaimo žmonių sueiga, susirinkimas; draugija, draugystė; atlyginimas už pasėlių ar pievos nuganyimą; guba (sustatyta iš 10 pė-

⁶ Reikia pažymėti, kad segmentas „valyti, švarinti, prižiūrėti; linus valyti nuo spalių, brukti; rūpintis“ gali būti susijęs ir su *kuõpti* „kaupti, kasti, kabinti“ LKŽ VI 916, kuris etimologiškai priklauso kitai šakniai (liet. *kõpti* „kasti į krūvą, daryti kaupą, kaupti; žerti; apkasioti, kaupuoti (bulves, daržoves...)“; krauti mėšlą su šakėmis į vežimą, mėžti“, lat. *kāpt* „scharren, nehmen“, toliau žr. E. Fraenkel. Lit. etym. Wb., 282.

du); gubų eilė, statas, rikė; kaugė, kūgis, stirta; krūva, sampilas; daugybė“ LKŽ VI 913–4, *kuōpynė* „guba, kuopa“, *kúopka* (ir *kuopkà*, acc. sing. *kuōpką*) „kupe-
ta; guba, rikė“ LKŽ VI 915. Liet. *kúopa* tikslų atitikmenį turi latvių kalboje, plg. lat. *kuōpa* (ir *kuops*) „der Haufe; ein Bund, Bündel; die Menge“ ME II 344, „Ge-
meinschaft, Gesellschaft (?)“ EH I 687.

Tai, kad liet. *kúopa* ir lat. *kuōpa* su jų gausiomis reikšmėmis vis dėlto šiaip ar taip, matyt, yra sietini su veiksmažodžiu *kúopti* „plėšti, griebti, stverti“ (šios reikšmės lat. *kūopt* jau nebeturi, žr. žemiau), galima palyginti nesunkiai paremti kai kuriais argumentais. Senesnėmis liet. *kúopa* reikšmėmis galėtų būti „guba; gu-
bų eilė, statas, rikė; kaugė, kūgis, stirta“. Etimologiniam šio žodžio susiejimui ypač svarbus tas faktas, kad latvių kalboje randame paliudytą ir „pėdo“ reikšmę: *kuōpiņa* „die ungebundene Garbe“ ME II 344, *kuopiņas auzu, rudzu kuopiņas* (Garben) EH I 687, ir „gubos“ reikšmę: *rudzu (pūru) kuōpiņa = rudzu (pūru) guba* EH I 687 s. v. *kuōpa*. Kad „pėdo“ reikšmę seniau veikiausiai turėjo ir liet. *kúopa*, galima spręsti iš to, jog ją kaip tik ir turi jo morfonologinis variantas *kópa*, plg. *kópa* „javų pėdas; guba (krūva)“ LKŽ VI 345. O parodyti ryšį tarp turinio pla-
no segmentų „(nesurištas) pėdas“ ir „imti, griebti, čiupti“ jau nėra sunku, plg. liet. *gābana* „šieno, šiaudų ar kito panašaus daikto glėbelis (kiek rankomis suė-
mus nebarstant panešama); žirnių ar kitų javų, ppr. virkštinių, pėdas“ LKŽ III 3: *góbt* „grobti, imti, glemžti“ LKŽ III 470; lat. *gabana* „ein Armvoll; der Heu-
haufen“ ME I 580, *gabane* „die Garbe“ ibid.: *gābtiēs* „für sich nehmen, greifen, raffen“ EH I 388; liet. *gubėlė* „vasarojaus ar dobilų pastatytas pėdas; suremti du pėdai“, *gubà* „sustatytų javų pėdų krūva; šlitis, kupeta; sustatyti į krūvą daiktai“ LKŽ III 688, lat. *guba* „der Haufe“ ME I 673 : liet. (*nu-, su-*)*gaūbti* „(nematant) imti, glemžti“, lat. *gubīt* „rauben, heimlich oder gewaltsam wegnehmen; haschen, fangen; gewaltsam wegschaffen, abtreiben“ ME I 674. Iš čia pateiktų pavyzdžių matyti, kaip nuo pirminės reikšmės „gabana, glėbelis, pėdas, t. y. tai, kas ranko-
mis sugobinama, sugaubiama, sukuopiama“, palaiptai einama prie reikšmių „gu-
ba, statas, rikė, kaugė, kūgis, kupeta; krūva“ ir pan. Krūvą jau gali sudaryti ne tik pėdai ar šiaip daiktai, bet ir žmonės, plg. liet. *krūvà* „kas į vieną vietą sukrauta, sudėta; didelis skaičius, didelis kiekis, daugybė; būrys, pulkas; draugė; kau-
pas“ LKŽ VI 741–2 (liet. *kráuti*, lat. *kraūt* „häufen, laden, packen“ rodo pirmi-
nę reikšmę esant „kas į vieną vietą sukrauta, sudėta“); *gūbužas* „nedidelis būrys, kuopa; gabana (šiaudų ar dobilų)“ LKŽ III 692, siejamą su jau minėtais liet. (*nu-, su-*)*gaūbti* ir lat. *gubīt*; *Kópa Žmoniū*, Haufe von Menschen R II 192, M II 255. O iš reikšmės „būrys, pulkas“ į reikšmę „sueiga, susirinkimas“ tėra vie-
nas žingsnis, plg. serb.-chorv. *kūp* „krūva; susirinkimas; suvažiavimas, suėjimas“, rus. *koná* „šieno, rugių stirta; valstiečių bendruomenės susirinkimas“.

Latvių kalba turi dar ir kitą vardažodį – *kuopa* „die Pflege, Sorge, Besorgung der Hausarbeiten, Beschickung des Viehs“ ME II 344, kuriam netolimas yra liet. *kúopa* su savo reikšme „atlyginimas už pasėlių ar pievos nuganyimą“ LKŽ VI 914 ir kuris, nėra abejonės, siejasi su lat. *kùopt* (*kùopju, kùopu*) „reinigen, abräumen; pflegen, warten, bestellen, beschicken“ ME II 346–7. Pastarasis veiksmožodis ir reikšme, ir kamiengaliu, ir intonacija yra identiškas su liet. *kuõpti*, tačiau jis neturi reikšmės „imti, čiupti, griebti“. Tokią reikšmę dar, rodos, galima įžiūrėti kontekste *labibu kuopt* (= salikt statiņās jeb gubās tīrumā) EH I 688. Su tuo derintusi *kuõpiņa* reikšmė „die ungebundene Garbe“.

Veiksmažodis *kõpia, kõpē, kõpti* (ir *kópti*) taip pat manifestuoja tris reikšmių grupes. Pirmoji „valyti, kuopti“ daugiausia vartojama žemaičių (Ž. Kalvarija, Kursėnai, Laižuva, Lioliai, Mažeikiai, Vieksniai) ir užfiksuota F. Ruigio, Kr. Milkaus bei F. Neselmano žodynuose: *Kõpju, kõpjau, õpsu, õpti* ich reinige, fege aus R I 65; *Kopju, jau, õpsu, ópti* ich reinige, fege aus M I 127; *Kópju, kópjau, kópsu, kópti* reinigen, auskehren N 205. Priklausomai nuo priešdėlio ji įgyja variacijų: *apsi-kõpti* „apsidirbti, susidoroti; atsikratyti, atsigrėsti“, *nu-kõpti* „padaryti, nuveikti“, *nusi-kõpti* „nusibaigti, sumenkti“, *pa-kõpti* „išlaikyti, išsaugoti; auginti, auklėti“, *pri-kõpti* „prižiūrėti, globoti, prikuopti“, žr. LKŽ VI 354. Nors veiksmožodis *kõpti/kópti* „valyti, kuopti“ šiaip daugiausia, kaip matyti, vartojamas žemaičių tarmių, pasitaiko jis ir aukštaičių (plg. pateiktus F. Ruigio, Kr. Milkaus bei F. Neselmano žodynų duomenis), net rytiečių tarmėse: *Išsikõps viduriai* Vadokliai, *Jaunas ką nors gerą nukopì, pasenęs nieko nebenukõpsi* Krinčinas ir K. Sirvydo žodyno *Laykau, pakopiu, izdemi, peniu, mitinu* SD 26.

Turinio plano segmentas „valyti, kuopti, doroti“ yra artimai giminingas su segmentu „doroti, derlių imti“ (apie jų ryšį žr. aukščiau). Segmentą „doroti, derlių valyti“ manifestuoja ir veiksmožodis *kõpti*: Einerndten, *Jawùs fuwalaù, Suwo-kiù, Sukopjù* R II 112, M II 147 (grafema *o* žymi balsį *õ*, plg. *dùmi, dùna* R I 30, M I 58, 60, kur žymimas *uo*), *Kopju* oder *Kùpju, pjau, psu, pti*, das Getreide zufammenfahren, einfahren, *Nukopju*, abernten, ein Feld, das Getreide davon wegfahren, *Sukopju*, zusammenbringen, einernten das Getreide N 211 (plg. *Dùdu, dùmi, Dùna* N 144, 147). Vieninteliai šaltiniai, kur tokia reikšmė paliudyta, yra šie prūsų lietuvių žodynai.

Trečioji *kópti* (ir *kõpti*) reikšmė „imti, grobti, griebti, gobti“ vartojama daugiausia pietinių žemaičių (Kvėdarna, Laukuva, Skaudvilė, Tauragė, Upyna, žr. LKŽ VI 352). Jai artimos yra „atsinorėti, atsibosti“ (*atsi-kópti* Skaudvilė, Upyna), „turėti patraukimą, polinkį, geisti“ (*pa-kópti, pa-kõpti* Rietavas) bei „godžiai užvalgyti“ (*už-kópti* Užventis), dėl semantikos plg. *góbti/gõbti* „imti, grob-

ti, glemžti“ : *gobētis* „būti godžiam, geisti, trokšti (turtu)“, *gobstuoti* „trokšti, norėti“ LKŽ III 467–8.

Su tuo pačiu vokalizmu dar yra vardažodžiai *kopelis* „kas kopia, grobia; vaigišius“ LKŽ VI 346, *kópa* „javų pėdas, guba (krūva); būrys, pulkas, daugybė; krūva“ LKŽ VI 345, *kopta* „kupeta“ LKŽ VI 350 (dėl jų semantinio ryšio su pamatine semema „imti, grobti, griebti, gobti“ žr. aukščiau)⁷.

Vokalizmą *a* turi liet. *kàptelėti* „staigiai čiupti, stverti, čiuptelėti, stvertelėti“ LKŽ V 252, *kàpterėti* „t. p.“ ibid., *kàpterti, kãpterti* „t. p.“ ibid. (plg. interjekcijos *kàpt, kãpt* stvėrimui žymėti), *kapštúoti* „grėbti, kabinti į krūvą“ ibid. (plg. *Nusivodo per visą dieną kapštuoti: kapštu pakapštu* LKŽ V 252), *kapsėti, kãpsia, -ėjo* „griebti, čiupti“ (plg. *Vienas kapt, kitas kapt, visi kãpsia* LKŽ V 247), *kàpalioti* „rinkti, kaupiti, dėti“ LKŽ V 226, *kapaliuoti* „rinkti“ ibid. (dėl semantikos plg. *góbt/gõbt* „imti, grobti, glemžti“ : *góbelėju* Sammlen R II 298, *prisigabsnóju* Sammlen R II 298, M II 399 ; rus. *беры* „imu“ : *собупамь* „rinkti“), *kãptas* „grobis, uždarbis“ LKŽ V 252, *kapà* „kupeta, guba“ LKŽ V 226, *kapėlė* „guba“ LKŽ V 231 (dėl semantikos plg. lat. *gabana* „ein Armvoll; der Heuhaufen“ ME I 580) ir su vadinamuoju ekspresyvinio nosiniu priebalsiu liet. *kañpti, kañpia, kañpė* „čiupti, griebti, stverti“ LKŽ V 183, lat. *kàmpť, kàmpju, kàmpu* „fassen, greifen“ ME II 152, *kàmpstť* „wiederholt greifen, haschen“ ibid., *kampsttēt* „t. p.“ EH I 583, *kañplāt* „wiederholt greifen“ ME II 152, *kàmpiēns* „der Griff; eine Handvoll, soviel man mit einem Mal ergreifen kann“ ibid., *kàmpums* „das Erfasste, die Umarmung“ ibid., *kampaļuotiēs* „oft einander umarmen“ ME II 151, *kàmpa, kamps* „ein großes Stück“ ME II 151 (dėl semantikos plg. liet. *góbt/gõbt* „imti, grobti, glemžti“ : liet. *gābalas*, lat. *gabals* „das Stück“). Reikia pabrėžti aiškų šių leksemų garsažodinį charakterį (plg. dar čiupimą, griebimą žyminčias interjekcijas *kàp* LKŽ V 225, *kapái* LKŽ V 226, *kapáisum* ibid., *kapi* LKŽ V 232, *kapniù* LKŽ V 239, *kàptum* LKŽ V 253, *kãptus* ibid.).

Vokalizmą *a* latvių kalboje dar galėtų turėti *kapelēt* „sparren, verschaffen“ : *jāsāk kapelēt nauda* EH I 586, *kapēt* „anhäufen“ ME II 158, *kapēna* „ein Armvoll“ ibid., *kapana* „der Haufen“ (plg. *daudz ir rudzu kapaneņu* EH I 586, *maza siena kapaniņa* ME II 157), *kapuole* „ein Haufe, Kornhaufe“ ME II 160, *kapele* „jeder kleine Haufen“ ME II 158, *kapene* „ein Steinhaufe“ EH I 586, *kapa* „6 rudzu stati“ EH I 585.

Ypač reikšmingas tas faktas, kad šios šaknies paliudytas ir *ē* vokalizmas. Liet. (*ap-*)*kėpia, kėpė, kėpti* „užgrobti“ Dusetos būtų galima laikyti suduslėju-

⁷ Latvių kalba leksemų su *ā* vokalizmu, rodos, neturi. Lat. *kàpt* „scharren, nehmen“ ME II 193–4, matyt, priklauso tai pačiai šakniai, kaip ir liet. *kõpti* „kasti į krūvą, daryti kaupą, kaupiti; žerti; apkasioti, kaupuoti (bulves, daržoves...); krauti mėšlą su šakėmis į vežimą, mėžti“, žr. E. Fraenkel, Lit. etym. Wb., 282.

siu iš ten pat vartojamo *gėbti*, jei ne žemaičių tarmės faktas *užsi-kėpti* „užsimesiti, užsinorėti“ Barstyčiai (netoli Sedos), žr. LKŽ V 590. Šių lietuvių kalbos faktų autentiškumą patvirtina latvių kalba, kur greta vokalizmo *ē* paliudytas, atrodo, ir normaliojo laipsnio vokalizmas *e*, plg. lat. praes. *ķepu*, *ķepju*, praet. *ķepu*, inf. *ķept* „mit den Klauen anpacken“ ME II 367, *iz-ķēpīt* „herausnehmen, herausheben, herausstehlen“ ME I 759, *nuō-ķēpīt* „wegstibitzen“ ME II 806, *ķēpa* „guba, statīņa“ EH I 699.

Vadinasi, liet. *kuōpti*, *kúopa*, lat. *kùopt*, *kuōpa*, liet. *kōpti*, *kópa* galima laikyti priklausančiais baltų šakniai **kep-* „imti, čiupti, griebti“, pasireiškančiais morfonologiniais variantais **kop-(*)kap-*, **kēp-*, **kōp-(*)kāp-*. Paliekant nuosalyje klausimą, kokias pirmines funkcijas baltų kalbinėje bendrystėje turėjo šie gana gausūs ir įvairūs morfonologiniai variantai ir kokios buvo jų atsiradimo priežastys, čia tik pažymėsime dar, kad tokios baltų šaknies rekonstrukcija tokia reikšme derinasi su kitų ide. kalbų duomenimis. Baltų šaknį **kep-* (ar **kap-*) „imti, čiupti, griebti“ galima gretinti su ide. šaknimi **kap-* „fassen“ Pokorny 527 (bent tipologiškai, turint galvoje baltiškųjų leksemų onomatopėjinį pobūdį, tačiau, antra vertus, neišleistina iš akių ir tai, kad nagrinėjamoji baltų šaknis iš ekspresyvinės leksikos posistemio į kalbos sistemą galėjo būti įjungta labai seniai ir todėl neatmestina galimybė su šia ide. šaknimi identifikuoti ją genetinė prasme), kuriai priklauso lot. *capiō* „imu, griebiu, čiumpu“ (perf. *cēpi*), got. *hafjan* „kelti“ (praet. *hōf*), alb. *kap* „griebiu, čiumpu“, gr. *κάπτω* „čiumpu, ryju“, *κάπη* „ėdžios“, dab. persų *čapsīdan*, *čafsīdan*, *časpīdan* „griebti, čiupti“ (su šaknies vokalizmu *e*).

2. Liet. *kaūpti*, *kaūpas*

Kaūpia, *kaūpė*, *kaūpti* „kasti į krūvą, daryti kaupą; sukasti žemes apie augalo kamieną ar apie ką kita, kaupuoti; rinkti, telkti, koncentruoti ką; grobti, griebti sau“ LKŽ V 439 vartojamas daugiausia aukštaičių tarmėse ir kai kur prie jų prisišliejančiose žemaičių tarmėse (Bartininkai, Ėriškiai, Geistarai, Joniškis, Krosna, Kuktiškės, Kuršėnai, Kupiškis, Miroslavas, Plokščiai, Skaudvilė, Skirsnemunė, Subačius, Šakiai, Šiauliai, Vabalninkas, Vilkaviškis). Žemaičių tarmėms šiaip jis, rodos, plačiau nėra pažįstamas.

Be veiksmažodžio *kaūpti*, vokalizmą *a* dar turi vardažodis *kaūpas* „iškilimas, kauburys, krūva; bulvės ar daržovės, supiltos į krūvą, uždengtos šiaudais ir užkastos žemėmis; rūšys; kapčius; saiko perviršijimas, perviršis; kas virš normos, daugiau kaip reikia; viršus; viršugalvis“ LKŽ V 437, kuris vartojamas ir žemaičių tarmėse (čia jis reiškia „saiko perviršijimas, perviršis“ Barstyčiai, Ylakai, Mosėdis, Plungė, Salantai; ta reikšme jis vartojamas ir rytiečiuose), taigi daug plačiau, negu *kaūpti*. Be reikšmės „saiko perviršijimas, perviršis“, aukštaičių tar-

mėse jis plačiai žinomas ir reikšme „iškilimas, kauburys, krūva“ Daugėliškis, Daukšiai (prie Simno), Meškuičiai, Pagiriai (prie Ramygalos). Vakarų aukštaičių pietinėse tarmėse (Bartninkai, Barzdai, Keturvalakiai, K. Naumiestis, Sintautai, Slavikai) jis turi akūtą (*káupas*) ir reiškia „bulvės ar daržovės, supiltos į krūvą, uždengtos šiaudais ir užkastos žemėmis; rūšys; kapčius“ (tokia reikšme jis žinomas ir kitur, pvz., Jiezne, Papilėje). Be to, žinomas ir *ā* kamieno variantas, plg. *kaupà* „saiko perviršijimas“ Surviliškis, Vaškai, *káupa* „iškilimas, kauburys, krūva“ Skirsnemunė LKŽ V 437, plg. dar, gal būt, čia irgi priklausantį *káupa* „ant-auga aukščiau arklio kanopos, vilkkaulis“ LKŽ V 436 (vartojamas žemaičių tarmėse: Alsėdžiai, Gegrėnai, Šatės, Viduklė). Kalbant apie šių vardažodžių kirčiavimą, reikia pasakyti, kad akūtas yra reguliarus *ā* kamieno formose, plg. *vařnas* : *várna*, *laĩmas* : *láima*. Pagal *káupa* veikiausiai atsirado ir *káupas* vietoj dėsningojo *kaũpas*⁸. Tokiam aiškinimui pritartų ir geografinis momentas: *káupa* ir *káupas* arealai susisiečia (žr. aukščiau).

Lyginant veiksmažodžio *kaũpti* ir vardažodžio *kaũpas* reikšmes, krinta į akis jų glaudus ryšys, plg.:

<i>kaũpti</i>	<i>kaũpas</i>
„kasti į krūvą, daryti kaupą“	„iškilimas, kauburys, krūva“
„sukasti žemes apie augalo kamieną ar apie ką kita; kaupuoti“	„bulvės ar daržovės, supiltos į krūvą, uždengtos šiaudais ir užkastos žemėmis; rūšys; kapčius“
„grobti, griebti sau“	
„daryti kaupą; eiti per viršų“	„saiko perviršijimas, perviršis“, „kas virš normos, daugiau kaip reikia; viršus“
	„viršugalvis“

Iš schemas matyti, kad *kaũpas* ir *kaũpti* skiriasi reikšmėmis „viršugalvis“ ir „grobti, griebti sau“. Nėra abejonės, kad šie turinio plano segmentai yra sememų „iškilimas, kauburys, krūva“ ir „kasti į krūvą, daryti kaupą“ kontekstualiniai variantai, plg. *Kaũpo ant rūšio jau nebmatyties* ir *Kad davė kaupą akmeniui* LKŽ

⁸ Plg. K. Būga, RR II 442; P. Skardžius, Lietuvių kalbos žodžių daryba, 26.

437; plg. *dóbt* reikšme „stverti, griebti“, kurią *dóbt* tur greta pamatinės „besti, skobti“ LKŽ II 410, plg. *duóbt* „daryti įdubimą; skobti, skauptuoti“ LKŽ II 610, ir tai rodo, kad turinio plano segmentas „grobti, griebti sau“ kaip kontekstualinis lengvai gali atsirasti greta įvairių sememų.

Konstatuojamą *kaūpti* ir *kaūpas* turinio plano ir išraiškos plano ryšį, rodos, tikslinga interpretuoti taip, kad veiksmožodis *kaūpti* yra padarytas iš vardažodžio *kaūpas*. Tokią išvadą galima paremti šiais argumentais. Vardažodis *kaūpas*, kaip jau buvo pažymėta, vartojamas didesniame plote, negu veiksmožodis *kaūpti*: be aukštaičių, pirmąjį turi ir žemaičių tarmės, o pastarasis plačiau jose, rodos, nevartojamas. *Kaūpas*, reikšme „perviršis“, paliudytas senuosiuose raštuose (J. Bretkūno Postilėje plg. *Saikas pilnas prikrestas ir su kaupu bus jums duotas* BP II 255) ir žodynuose (K. Sirvydo ir Ph. Ruigio, plg. Wierzech miary. Cumulus. *Kaupas* SD 398, *Kaupas*, po der Haufe auf dem Scheffel. *úžkaupa, ós das Übermaaß* R I 57), o *kaūpti* pirmą kartą užfiksuojamas bene F. Neselmano žodyne. Gal būtų per drąsu tvirtinti, kad *kaūpti* atsirado vėliau, negu pasirodė senieji lietuvių kalbos paminklai, nes į juos kalbamasis veiksmožodis galėjo nepatekti paprasčiausiai per atsitiktinumą, bet kad *kaūpas* anuo metu buvo plačiai daugelio tarmių vartojamas ir turėjo įgijęs tam tikro mato reikšmę, o *kaūpti*, atvirkščiai, buvo siauras dialektizmas (ar iš viso dar nebuvo atsiradęs), neturėtų kelti abejonių. Išvadai, kad *kaūpti* yra pasidarytas iš *kaūpas*, paremti ypač svarbi ta aplinkybė, kad *kaūpti* terandamas lietuvių kalboje, tuo tarpu *kaūpas* tikslų atitikmenį turi prūsų kalboje, plg. pr. *Caupe-aps* (upė)⁹, ir tai, be abejo, rodo šio vardažodžio senumą.

Be to, veiksmožodžio *kaūpti* denominatyviniam charakteriui nustatyti svarbi ta aplinkybė, kad lietuvių ir latvių kalbose vokalizmas *a* paplitęs vardažodžiuose, plg. liet. *kauparà* „kauburys“, *kaūparas* „t. p.“ LKŽ V 437, *káupuras* „iškilimas, kupstas, kauburys“ LKŽ V 441, *kauprà* „iškilimas, kupra, guga; iškilimas, kauburys“ LKŽ V 439, lat. *kaupra* „ein unfruchtbarer (häufig mit Moos bewachsener) Hügel; ein Haufen; ein kleines, unüberschwemmtes Stück Land“ EH I 595, liet. *kaūpras* „iškilimas, kauburys“ LKŽ V 439, *kauprė, kaūprė* „kuprelė, guga, gunkšlė; iškilimas, kauburys, kalvelė“ LKŽ V 439, lat. *kàupre* „ein kleiner Hügel, Hügelrücken“ ME II 177, *kàupris* „der Hügelrücken“ EH I 595, liet. *kau-*

⁹ G. Gerullis, Die altpreußischen Ortsnamen, 58. – Ar jų atitikmuo randamas ir latvių kalboje, nėra visai aišku. Gal čia priklauso *kaupis* „die Kröte“ EH I 594, *kàupenis* „die Kröte“ ME II 177, *kaūpi ņš* „die Kröte; der Frosch“ ibid., *kaūpītis* „die Kröte; der Frosch“ ibid., kurie, gal būt, siejasi su lat. *kupt* „zusammengehen, gerinnen, gähren, sich ballen“, nes šiaip varlės ar rupūžės pavadinimai yra giminingi su didėjimą, storėjimą, putimą, tinimą žyminčiomis leksemomis, plg. lat. *depis* „die Kröte; ein fetter, plumper Junge, Tölpel“, vok. dial. *Protz, Brōtz* „varlė“ ir *Bross* „vaisių pumpuras“, *brossen* „pumpurus skleisti“; vok. žem. *Podde* „rupūžė“ ir vok. žem. *puddig* „ištinęs, išbrinkęs“, s. engl. *puduc* „pūlinys, sutinimas; karpa, papas, spenys“.

pūs „su kaupu, kupinas, gausus“ LKŽ V 441, *kaūpinas* „pilnas, su kaupu, kupinas“ LKŽ V 438.

Tiesa, vokalizmą *a* turi taip pat ir nemaža veiksmažodžių, tačiau tas faktas, kad jie, priešingai aukščiau pateiktiems vardažodžiams, neturi latvių kalboje atitikmenų, rodo, kad jie veikiausiai yra vėlai susiformavę jau lietuvių kalbos dirvoje: vieni jų, matyt, yra denominatyvai, plg. *kaupėti*, *-ėja*, *-ėjo* „gerai augti, derėti; daugėti, darytis su kaupu“ LKŽ V 437 (plg. *kaūpas*), *kaūpinti* ir *káupinti*, *-ina*, *-ino* „kasti, krauti į krūvą; daryti kaupą, pilti su kaupu“ LKŽ V 438 (plg. *kaūpas*, *káupa*), *ap-kaupióti*, *-iója*, *-iójo* „apkaupinėti“ *ibid.* (plg. *kaūpas*), *apsi-káupoti*, *-oja*, *-ojo* „apaugti kaupomis, gumbais“ LKŽ V 439 (plg. *káupa* „ant-auga aukščiau arkljo kanopos“), *kaupóti*, *-ója*, *-ójo* „dėti su kaupu, daryti kaupą; kaupiti“ LKŽ V 439, *kaupúoti*, *-úoja*, *-ávo* „su kaupu pilti, seikėti, dėti; žemėmis apkasinėti, kaupiti daržoves, bulves“ LKŽ V 440 (plg. *kaūpas*; kai kurie jų galėtų būti ir deverbatyvai nuo *kaūpti*); kiti gali būti deverbatyvai, plg. *kaups-týti*, *kaūpsto*, *kaūpstė* LKŽ V 439 (iteratyvas nuo *kaūpti*), *kaupinėti* LKŽ V 438 (deminutyvinis iteratyvas nuo *kaūpti*) ir, gal būt, *kaupyti*, *kaūpo*, *kaūpė* „kaupiti, telkti, krauti į krūvą; apkasinėti žemėmis, kaupiti“ LKŽ V 438 (jeigu jis nėra denominatyvas iš *kaūpas*).

Vadinasi, tai, kad *a* vokalizmo veiksmažodžiai stokoja paralelių latvių kalboje, o lietuvių kalbos *a* vokalizmo vardažodžiai turi latvių kalboje tikslūs atitikmenis, veikiausiai ir rodo, kad šaknies vokalizmas *a* yra būdingas vardažodžiams, kurie seniau su juo galėjo būti sudaromi dėsningai.

Pripažinus, kad *kaūpti* yra kilęs iš vardažodžio *kaūpas*, lengvai paaškinamas jo šaknies vokalizmas, nes vokalizmas *a*, kaip minėta, yra būdingas vardažodžiams, sudaromiems iš veiksmažodžių, plg. liet. *kupti* „į krūvą dėti“, *kùpti* „kilti, rūgti“, lat. *kupt* „zusammengehen, gerinnen, gähren, sich ballen“ (žr. žemiau). Taigi, matyt, *kaūpti* nei fonetiškai (*eu* virtimas *au*), nei analogiškai (pagal *kaūpo*, *kaūpė*, *kaupyti* „kaupiti, telkti, krauti į krūvą“, kur *a* vokalizmas yra, rodos, reguliarus, plg. *kaitýti* : *keĩsti*, *paišýti* : *piěšti* etc.) nėra pakeitęs senesnės formos su *e* vokalizmu, ir tuo labiau, kad vokalizmo *e* veiksmažodis yra taip pat paliudytas lietuvių kalboje, plg. *prisi-kiaupti* „prisivalgyti“: *Prisikiaupė sau smetonos ligi sočiai* Judrėnai LKŽ V 702. Nėra abejonės, kad turinio plano segmentas „prisivalgyti“ čia yra kontekstualinis ir manifestuoja sememą „prisikaupiti, prikilti, išpusti“, plg. *Galą važiavęs, pajuto tąją [kiaulę] jau aukščiau kripių iškupusią* (išputusią) LKŽ VI 937, *Ne po ilgo pajuto nuo tos kiaulės vežimo pasturgalį... prikupusį* (pilną pasidariusi) LKŽ VI 938 (dėl semantikos plg. *pūsti* „tinti, brinkti, pūstis; daug valgyti, gerti, ėsti“ DLKŽ 644).

Šaknies vokalizmas *e* (*-kiaupti* iš **keup-* su dėsningu diftongo *eu* virtimu *iau*), kaip žinoma, veiksmažodžių *įo* kamiene yra reguliarus, plg. *kreipti*, *smeĩgti*, *veĩs-*

ti etc. Vokalizmas *e* paliudytas ir latvių kalboje, plg. lat. *kaūpētiēs* „sich anstellen, sich stolz gebärden“ ME II 357, *kaūpis* „ein aufgeblasener Mensch, ein Geck“ ME II 358.

Vardažodis *kaūpas* ir bus susidaręs šių *e* vokalizmo (plg. *vēda* : *vādas*, *dēga* : *dāgas* etc., taigi ir **keupia* > *kiaūpia* : *kaūpas*) arba nykstamojo laipsnio vokalizmo formų pamatu. Ryšium su tuo kyla klausimas, ar negalėjo nykstamojo laipsnio formos (žr. žemiau) būti sukurtos vėliau greta senesnių *a* vokalizmo vardažodžių, kurių senumą tarsi rodo *kaūpas* atitikmenys kitose ide. kalbose, plg. pr. *Caupe-aps*, s. sl. *kupǫ* „krūva“, s. pers. *kaufa-* „kalnas“.

Nykstamąjį šaknies balsių kaitos laipsnį turi *kūpsta/kūpa*, *kūpo*, *kūpti* „kilti, rūgti“ LKŽ VI 937; *iš-kūpti* „iškilti, išpusti; gerai augti, vešėti, virsti iš dirvos“ LKŽ VI 937 (vartojami žemaičių tarmėse: Barstyčiai, Gargždai, Švėkšna); lat. *kūpu*/(?) *kupu*, praet. *kupu*, *kupt* „zusammengehen, gerinnen, gähren, sich ballen“ (plg. *piens kūp*) ME II 319; liet. *kupia*, *kupė*, *kupti* „į krūvą dėti“ LKŽ VI 938 (žinomas iš F. Neselmano, F. Kuršaičio ir A. Juškos žodynų); *kūpa/kūpia*, *kupėjo*, *kupėti* „kilti, rūgti; gerai augti, vešėti, virsti iš dirvos“ LKŽ VI 923 (vartojamas rytų aukštaičių tarmėse: Dusetos, Kuktiškės, Kupiškis, Mielagėnai, Vajasiškis); lat. *kupēt* „gut gedeihen“ ME II 317. Nykstamasis laipsnis atstovaujamas ir išvestinių veiksmožodžių: liet. *kūpinti* „traukinti, kildyti, nusunkti parūgas (apie pieną); su kaupu pilti, kaupinti“ LKŽ VI 926, lat. *kupināt* „häufen, mehren, gedeihen lassen, segnen, nähren; gerinnen lassen, käsen“, *kupinātiēs* „aufgehen (vom Teige); umstühmen“ ME II 318, liet. *kūpyti*, *-ija*, *-ijo* „su kaupu pilti, kaupinti“ LKŽ VI 926, *kūpelioti* „daržoves kaupti“, *kūpeliuoti* „pilną dėti, kaupuoti; refl. spiestis į krūvą, būti būryje; muštis“ LKŽ VI 922, *kupuliuoti/kūpuliuoti* „judėti, ką nors dirbti būryje, kupstuoti; refl. išdykauti, ristis“, *kūpuliotis* „ristis, kultis, kupstuotis, išdykauti“ LKŽ VI 938, lat. *kupāt* „gerinnen, sich vermehren, steigen“ ME II 317, *kupučiuôt* „gähren, aufgehen“ ME II 319.

Nykstamąjį laipsnį turi ypač daug vardažodžių: liet. *kupà* „būrys, krūva“ LKŽ VI 919 (LKŽ jis nepagrįstai laikomas svetimžodžiu), lat. *kupa* „der Haufe“ ME II 317, *kupis* „ein Häuflein“ EH I 676, *kupi* „die Haufen; Seifenblasen“ ME II 318, liet. *kūpana* „(plaukų) kuokšta, sruoga“ LKŽ VI 919, *kūpena* „didelė šieno, šiaudų ar kt. krūva; (plaukų) kuokšta, sruoga“ LKŽ VI 922, lat. *kupana* „ein Schneehaufen“ ME II 317, *kupėna* „ein Haufen; ein zusammengewehter Schneehaufen“ ibid., *kupene* „der Schneehaufen“ ibid., *kupina* „der Haufen, namentl. der Schneehaufen“ ME II 318, *kupiņa* „ein Haufe“ EH II 676, *kupiņas* „gekäste Milch“ ibid., *kupuōna* „ein Schneehaufen“ EH I 677, liet. *kūpelė* „rugių ar kviečių guba; linų ar vasarojaus guba; kauptukas“ LKŽ VI 921, *kūpeta* „didelė šieno, šiaudų ar kt. krūva; nedidelė šieno ar šiaudų krūva; guba, rikė; būrys, draugė“ LKŽ VI 923, *kupetys* (ir *kūpetis*) „didelė šieno, šiaudų ar kt. krūva“

LKŽ VI 925, *kùpita* „t. p.“ LKŽ VI 927, lat. *kupata* „Heuschober“ ME II 317, *kupatna*, *kupętna* „ein Schneehaufen“ EH I 676, liet. *kupkà* „krūva, kupeta“, *kuprà* „atsikišusi nugaros dalis; nugarà“ LKŽ VI 929, *kuprỹs* (ir *kùpris*) „kas su kupra, kuprotas“ LKŽ VI 933, lat. *kuprs* (ir *kupris*) „der Buckel, Höcker; höckerig, bucklig“ ME II 319, *kupre* „der Buckel“ EH I 677, liet. *kùpsas* „nedidelis iškilimas; kaupas, kemas, kupurna“ LKŽ VI 935, lat. *kupss*, *kupsa*, *kupsis* „eine Baumgruppe, ein Hag von Bäumen“ ME II 319, liet. *kupsnà*, *kupsnỹs* „nedidelis pakilimas, kupstas“ LKŽ VI 934–5, lat. *kupsna* „ein vom Winde zusammengewehter Sandhaufen, Sandhügel“, *kupsnis* „ein Büschel“ ME II 319, liet. *kupstà* „kupsna, krūva“ LKŽ VI 935, *kùpstas* „koks nors nedidelis iškilimas; kaupas, kemas, kupurna; nedidelė krūva šieno; kūgis, kaugė; javų guba; būrys, krūva; guotas“ LKŽ VI 935–6, *kùpstis* „sugrėbta šieno ar šiaudų kupetaitė, nedidelis kūgis, kaugė“ LKŽ VI 936, *kùpštis* „šieno ar šiaudų kupetaitė; javų guba“ LKŽ VI 937, *kupùrna* „pievos nelygumas, kemas, kupstas; sužėlęs kurmiaraušis; mėšlų, žemių krūva, velėnos gabalas“ LKŽ VI 938, lat. *kupurs* „der Höcker, Buckel in einem Rätsel“ ME II 320, lat. *kups* „stumpf“ ME II 319 (dėl semantikos plg. liet. *kuplùs* „platus, bukas“ Lazdijai), liet. *kùpinas* „pilnas, su kaupu“ LKŽ VI 926, *kùplas*, *kuplùs* „tankus, vešlus, trašiai išaugęs, šakotas; storas, drūtas“ LKŽ IV 928, lat. *kupls* „dicht, dichtbelaubt, dicht gewachsen, buschig; dicht bewachsen, namentlich von dichtwolligen Schafen; dick, umfangreich, stattlich; gesegnet, üppig, prächtig, herrlich“ ME II 318.

Pailgintąjį nykstamąjį šaknies vokalizmo laipsnį turi liet. *kùpa* (?), *kùpo*, *kùpti* „darytis kupinam“ (iš Kražių) LKŽ VI 938, *kùpa/kùpi* (K. Būga kirčiuoja *kùpa* RR I 449, II 467), *kùpėjo*, *kùpėti* „kilti, rūgti; gerai augti, vešėti, virsti iš dirvos“ (Dusetos, Ignalina, Salakas) LKŽ VI 924, lat. *kùpana* „ein Schneehaufen“ EH I 684, *kùpietītis* „Häufchen“ ME II 337. Pastarosios formos veikiausiai yra vėlyvi dariniai, kurių pailgintasis laipsnis galėjo atsirasti sąlygojamas paties struktūrinio-morfologinio tipo (pvz., *i* kamienui ne vienu atveju būdingas ilgasis šaknies vokalizmas, plg. *kùpi* ir *tỹli*, *lỹti*, *kỹši* etc.) arba analogiškai pagal jau egzistuojantį modelį (plg. *mūšà* : *mùšti* = x : *kùpti*, kur x = *kùpà* ir pan., jeigu pastarasis žodis yra lietuvių kalbos faktas).

Čia pateikta gausi lietuvių ir latvių kalbų medžiaga, turinti šaknies nykstamojo laipsnio vokalizmą, rodo, kad nykstamojo laipsnio vokalizmo šaknis yra pirminė. Tai patvirtina dar ir tas faktas, kad greta egzistuoja šaknies variantai su kitais šaknies galo priebalsiais, plg. *kùbti* „linkti (prie žemės)“ LKŽ VI 753 (greta *kiaũbti* „gursti, nykti“ LKŽ V 684) ir *kùkti* „linkti, svirti, klupti, kumpti“ LKŽ VI 808. Visa eilė paralelių rodo, kad iš pirminės reikšmės „kilti, pusti, didėti, į krūvą sueiti; zusammengehen, gerinnen, gähren, sich ballen“, kurią turi liet. (iš-) *kùpti*, *kupėti*, lat. *kupt*, *kupēt* (žr. aukščiau), visai nesunkiai galėjo išriedėti

tokios reikšmės, kaip „nelygumas, iškilimas, kupstas, kauburys, kalvelė; (šieno, šiaudų ar sniego) krūva, guba, kūgis, kaugė; kupra; krūva, būrys; (plaukų ar medžių) kuokšta“, plg. liet. *į-gūbti* „įlinkti, įdubti“ LKŽ III 691, lat. *gubt* „einsinken, sich senken, sich niederbücken, zusammenfallen“ ME I 674, *gubināt* „biegen, knillen“ ibid.: liet. *gūburas* „kauburys, kupstas, kelmas, kalva“ LKŽ III 691, *gubà* „sustatytų javų pėdų krūva; šlitis, kupeta etc.“ LKŽ III 688, *gubsnà* „kuokštas“ LKŽ III 691, lat. *guba* „der Haufe“ ME I 673; liet. *kūbti* „linkti (prie žemės)“ LKŽ VI 753 : liet. *kuburỹs* „viršukalnė; kalnelis, iškilumėlė; kupstas; nelygumas, iškilimas“ LKŽ VI 754, *kūbūrė* „kalnelis, iškilumėlė, kauburys; krūva“ LKŽ VI 754, *kūbrỹs, kūbris* „nugara prie sprando, ketera; nugara, kupra; kalno viršūnė, ketera; kalnelis, kauburys; nelygumas, pakilimas“ LKŽ VI 752, *kauburỹs* „neaukšta iškilumėlė; kalno, kalnelio ketera, viršukalnė; kupstas, pakilimas“ LKŽ V 418; s. ind. *kucāti* „jis lenkiasi, riečiasi, linksta“ : vid. vok. aukšt. *hocker* (vok. *Höcker* „kupra“), got. *hiuhma* „krūva“, s. isl. *haugr* „kalva“.

Vadinasi, ši gausi baltiškoji medžiaga rodo, kad, nepaisant to, jog liet. *kūpti* „kilti, rūgti“, *kupti* „į krūvą dėti“, *kupėti* „kilti, rūgti; gerai augti, vešėti, virsti iš dirvos“, lat. *kupt* „zusammengehen, gerinnen, gähren, sich ballen“, lat. *kupēt* „gut gedeihen“, liet. *prisi-kiaupti* „prisivalgyti“, lat. *kaūpėtiēs* „sich anstellen, sich stolz gebärden“ kitose ide. kalbose veiksmažodinių atitikmenų neturi, juos vis dėlto galima laikyti pirminiais ir, pripažįstant pirmine reikšme „lenktis, gaubtis, kreiptis (rūgstant, gerai augant, einant į krūvą ir pan.)“, sieti su tokiais tos pat šaknies turinčiais kitus šaknies galo priebalsius variantais, kaip liet. *kūbti* „linkti (prie žemės)“ LKŽ VI 753, *kiaūbti* „gurti, nykti“ LKŽ V 684, lat. *kubināt* „decken“ ME II 297 (dėl semantikos plg. liet. *gaūbti* „supti, dengti, kloti, gobti; lenkti, riesti“ LKŽ III 159) ir liet. *kūkti* „linkti, svirti, klupti, kumpti“ LKŽ VI 808, lat. *kukt* „krumm werden, einen Katzenbuckel machen, hocken“ ME II 302. Iš pirminės baltų šaknies **keu-p-/*ku-p-* „lenktis, gaubtis, kreiptis (rūgstant, gerai augant, einant į krūvą ir pan.)“ su šaknies vokalizmu *a* dėsningai buvo sudaromi vardažodžiai liet. *kaūpas*, pr. *Caupe-aps*, liet. *kaupūs, kaūpras, kauprà*, lat. *kaupra*, liet. *kauprė, kaūprė*, lat. *káupre* etc. (žr. aukščiau). Jų pamatu vėliau galėjo susidaryti ir veiksmažodžių, pvz., esama pagrindo liet. *kaūpti* laikyti padarytu iš *kaūpas*.

Kadangi *kaūpas, Caupe-*, kaip minėta, veikiausiai atsirado jau baltų kalbų dirvoje, su kitų ide. kalbų atitinkamais faktais, plg. s. sl. *kupъ* „krūva; daugybė“, avest. *kaofa-* „kalnas; (kupranugario) kupra“, s. pers. *kaufa-*, n. pers. *kōh* „kalnas“ (iš **kaupha-* su sekundarine šaknies galo priebalsio aspiracija), s. vok. aukšt. *houf* (iš **kaupa-*), juos, rodos, tegalima lyginti tipologiškai (plg. dar ką tik minėtą iranėnų kalbų šaknies galo priebalsio aspiraciją, rodančią minimųjų leksemų nepriklausomą atsiradimą), nors baltiškieji vardažodžiai su jais ir sutinka šaknies vokalizmu bei kamiengalio balsiu.

Susumuojant, kas aukščiau pasakyta, galima padaryti tokias trumpas išvadas. Etimologiškai siejami į vieną šaknį vardažodžiai liet. *kúopa*, lat. *kuõpa* ir liet. *kaũpas* iš tikrųjų yra skirtingų šaknų leksemos, ir todėl jų atveju apofoninio tipo *uo : au* postuluoti nėra pamato. Liet. *kúopa*, lat. *kuõpa* šaknies vokalizmas *uo*, kilęs iš balt. *õ*, priklauso *e/o* eilei. Liet. *kúopa*, lat. *kuõpa* etimologiškai galima sieti su veiksmažodžiais liet. *kuõpti*, lat. *kùopt* ir juos laikyti morfonologiniais kontinuantaus baltų šaknies **kep-* (ar **kap-*) „imti, čiupti, griebti“, atstovaujamos veiksmažodžių liet. *kẽpti*, lat. *ķept*, *ķẽpīt*, liet. *kàptelėti*, *kàpterti*, *kàpalioti*, *kapaliuoti*, *kópti*. Liet. *kaũpas* šaknies vokalizmas *au* priklauso *u* eilei. Liet. *kaũpas*, pr. *Caupe-* (upėvardyje *Caupeaps*) etimologiškai galima sieti su veiksmažodžiu *kaũpti*, kurį laikyti denominatyvu esama rimtų argumentų, ir kildinti iš baltų šaknies **keu-p-/*ku-p-* „lenktis, gaubtis, kreiptis (rūgstant, gerai augant, einant į krūvą)“, randamos veiksmažodžiuose liet. *kùpti*, *kupėti*, lat. *kupt*, *kupēt*, liet. *prisi-kiaupti*, lat. *ķaũpētiēs*.

ON THE ETYMOLOGICAL IDENTIFICATION OF LITH. *kúopa* AND *kaũpas*

Summary

The paper deals with an etymological analysis of Lith. *kúopa* „crowd, throng, multitude; heap, pile etc.“, Latv. *kuõpa* „heap, pile; crowd etc.“ and Lith. *kaũpas* „heap, pile“, which are supposed to stem from one and the same root. A thorough examination of these examples shows that they most likely belong to quite different roots from the etymological point of view, thus there is no basis to assume an apophony *uo : au* in Baltic. The vocalism *uo* of Lith. *kúopa*, Latv. *kuõpa* derived from Baltic *õ* represents *e/o* apophonic series. Lith. *kúopa*, Latv. *kuõpa* may be etymologically identified with the verbs Lith. *kuõpti* „clean; harvest, gather in; snatch, seize, grasp, grab, plunder“, Latv. *kùopt* „clean; apply, wait etc.“. The last two are the morphological continuants of the Baltic root **kep-* (or **kap-*) „take, snatch, seize, grasp“ represented by Lith. *kẽpti*, Latv. *ķept*, *ķẽpīt*, Lith. *kàptelėti*, *kàpterti*, *kàpalioti*, *kapaliuoti*, *kópti*. The vocalism *au* of Lith. *kaũpas* belongs to *u* apophonic series. Lith. *kaũpas*, OPr. *Caupe-* (in the river name *Caupeaps*) may be etymologically identified with the verb *kaũpti* „hill, earth up, hoe“ (which in all probability is a denominative) and derived from the Baltic root **keu-p-/*ku-p-* „bend, turn out(wards), become convex (while growing sour, thriving, getting in heap)“ which is represented in Lith. *kùpti*, *kupėti*, Latv. *kupt*, *kupēt*, Lith. *prisi-kiaupti*, Latv. *ķaũpētiēs*.